

crkva u svijetu

OSVTRI I PRIKAZI

TISUĆU LJETA VJERE U RUSIJI

MILLE ANNI DI FEDE IN RUSSIA (Pimen, patriarca di Mosca e di tutte le Russie, intervistato da Alceste Santini), Edizioni Paoline, Milano 1987.

Tom o Vukšić

Krajem prošle godine, u izdanju talijanske katoličke izdavačke kuće Edizioni Paoline, pojavila se knjiga *Tisuću ljeta vjere u Rusiji* koja je ustvari razgovor s Pimenom, patrijarhom Moskve i cijele Rusije, vrhovnim poglavarom pravoslavne Crkve slavenske provenijencije u Sovjetskom Savezu. S patrijarhom je razgovarao talijanski novinar Alceste Santini, stalni suradnik talijanskog komunističkog dnevnika *Unità* za pitanja Crkve i religije.

Prije no što se pojavila u knjižarama, knjiga je bila najavljivana kao veliko iznenađenje, posebno zato što je to prvi put da moskovski pravoslavni patrijarh, nakon listopadskog prevrata iz 1917, ima priliku sâm na dugo i široko govoriti o svojoj Crkvi i o širokoj problematici koja se nje tiče. Najavljivana pompozno (npr. *Jesus*, rujun 1987, str. 16—24), knjiga će, posebno na Zapadu, gdje Sovjetski Savez i pravoslavlje ponajčešće spadaju u nepoznatu egzotiku, imati brojne čitatelje. O njoj će se vjerojatno mnogo pisati te će, moguće je, doživjeti više izdanja, iako patrijarh ustvari ne kaže gotovo ništa što ne bi bilo već poznato, barem onima koji se stručno bave ovim dijelom Crkve i svijeta.

Alceste Santini je obavio ovaj razgovor s moskovskim pravoslavnim patrijarhom potaknut tisućitom obljetnicom postojanja kršćanstva među slavenkim narodima na području današnjeg Sovjetskog Saveza koja će biti svečano proslavljena u 1988. godini. Ustvari, početkom kršćanstva među istočnim Slavenima smatra se godina 988. jer je tada kršten sveti Vladimir, knez ondašnje feudalne države čiji je glavni grad bio Kijev. A budući da je Kijev glavni grad Ukrajine a ne Rusije, nastala je, i još traje, polemika oko toga je li spomenuta ovogodišnja obljetnica ukrajinska ili ruska. Najvjerojatnije je da je i ukrajinska i ruska, kad je i jedni i drugi smatraju svojom.

Knjiga *Tisuću ljeta vjere u Rusiji* podijeljena je, u dijelu koji obuhvaća spomenuti razgovor s patrijarhom, u 7 poglavlja. Prije samog razgovora, u knjizi su još dva naslova; u prvom: *Značenje tisućgodišnjice: od kijevske Rusije do danas* (1—14) Alceste Santini u kratkim potezima prikazuje povijest Crkve

među istočnim Slavenima, od kneza Vladimira do današnjeg patrijarha Pimena, čiji kratki životopis donosi na slijedećim stranicama pod naslovom: *Tko je Pimen, njegova svetost patrijarh Moskve i cijele Rusije*. Sergej Mihajlovič Izvekov, tako se patrijarh Pimen zove po rođenju, rođen je 23. srpnja 1910. u Bogorodsku, danas Noginsk, u blizini Moskve. Sergej u svojoj 17. godini polaže monaške zavjete i uzima ime Pimen. Zaređen je za dakona 1930. a nakon godinu dana za svećenika. Odlazi potom u Murom te u tamnošnjoj katedrali djeluje kao svećenik sve do 1946. godine. Patrijarh Aleksej (1945—1970) mu povjerava, jednu za drugom, vrlo odgovorne dužnosti. Godine 1954. postavlja ga za poglavara glasovitog ruskog samostana Presvetog Trojstva u Zagorsku, a 1957. Sveti Sinod, kojemu je predsjedao Aleksej, bira ga za biskupa Balte i za vikara biskupije Odesa. Obredima Pimenova ustoličenja predsjedao je sam patrijarh Aleksej. Samo mjesec dana poslije toga Pimen biva imenovan biskupom Dmitrova i vikarom moskovske biskupije, a 1960. upraviteljem moskovskog patrijarhata. Godinu dana potom imenovan je nadbiskupom Tula, Kostroma i Tambova, a onda, kao metropolit, odlazi u Lenjingrad te tako postaje član Svetog Sinoda Ruske pravoslavne Crkve i preuzima upravu nad ekonomijom patrijarhata da bi 1963. postao i metropolit Krutecice i Kolomne s čim počinje i razdoblje njegovih brojnih putovanja u inozemstvo. Nakon smrti patrijarha Alekseja 1970. godine, Pimen postaje čuvar moskovske patrijaršijske stolice. Točno godinu dana nakon toga izabran je, prema službenim dokumentima jednoglasno, za patrijarhu Moskve i cijele Rusije.

Ruska pravoslavna Crkva: povijest, struktura i vjera

U prvom dijelu razgovora naslovljenog *Ruska pravoslavna Crkva i njezina struktura* patrijarh ukratko predstavlja svoju Crkvu koja obuhvaća »pravoslavne vjernike različitih nacionalnosti koji žive na teritoriju Sovjetskog Saveza (u Socijalističkoj Sovjetskoj Republici Georgiji postoji vrlo stara autokefalna Crkva) i u različitim zemljama svijeta gdje postoje vanjska središta naše Crkve« (28). Ustrojstvo i aktivnost Ruske pravoslavne Crkve, naglasio je patrijarh, određuju Sveto pismo, apostolska i otačka tradicija, vjerske definicije i zakonske odredbe ekumenskih i nekih mjesnih sabora i crkveno pravo Ruske pravoslavne Crkve. Vrhovna uprava nad ovom Crkvom na području vjerskog nauka, vodstva Crkve, zakonodavstva, uprave i sudstva pripada mjesnom saboru koji se saziva povremeno, a sudionici su mu biskupi, svećenici i laici. Na čelu Ruske pravoslavne Crkve nalazi se patrijarh Moskve i cijele Rusije koji upravlja Crkvom zajedno sa Svetim Sinodom kojemu je on predsjednik. Sveti Sinod je sastavljen od pet stalnih članova, metropolita, i tri povremena koji se mijenjaju svakih šest mjeseci, a ciklički se uzimaju između dijecezanskih biskupa. Uz Sveti Sinod postoje i posebni organi koji se brinu o životu Crkve: patrijaršijska kancelarija, odjel za vanjske crkvene poslove, komitet za studij i odjel za tisak, odjel za ekonomska pitanja i komisija za sjedinjenje kršćana.

Ruska pravoslavna Crkva ima u Sovjetskom Savezu 76 biskupija od kojih je 18 u ukrajinskom egzarhatu kojemu je danas na čelu metropolit Kijeva i Galicije Filaret. Osim toga, postoji još i zapadnoevropski egzarhat s 4 biskupije, centralnoevropski egzarhat također s 4 biskupije i egzarhat za Centralnu i Južnu Ameriku. U Jeruzalemu postoji jedna ruska duhovna misija koju predvodi arhimandrit, a u Kanadi i SAD nekoliko ruskih pravoslavničkih župa. Pojedine biskupe imenuje isključivo Sveti Sinod kojemu predsjedava patrijarh. Pozivajući se na jednu odredbu šestog općeg sabora, Pimen tvrdi da »samo onaj tko je monah može biti biskup Ruske pravoslavne Crkve« (37), priznajući ipak da ta odredba nema apsolutnu vrijednost. Zanimljiv je također i podatak, koji navodi patrijarh, da je u Sovjetskom Savezu, nakon izbora patrijarha Alekseja (1945) pa do danas, zaređeno čak 170 novih biskupa njegove Crkve.

Optimisti bi ovaj posljednji podatak povezali uz tvrdnje o poboljšanju odnosa Crkve i države u Sovjetskom Savezu koji više ne ometa crkvene izbore i imenovanja biskupa, ali realisti, ipak, ne mogu zaboraviti sve ono što je rečeno

o ustupcima patrijarha Alekseja prema državi, o njegovu jednoglasnom izboru te o političko-crkvenom »genocidu« ukrajinske katoličke Crkve istočnog obreda.

Govoreći o unutarnjoj snazi ruskog pravoslavlja patrijarh, ističući ga kao primjer, nadugo govori o Dostojevskom, literarnom i misaonom velikanu religiozne duše koja je vrlo snažno progovorila kroz pera brojnih ruskih književnika prošloga i ovoga stoljeća. Na pitanje, vlada li imobilizam ruskim pravoslavljem, Alceste Santini je dobio negativan odgovor, jer bi se npr. liturgija i monaški život, kaže patrijarh, mogli mijenjati, ali da za to zasad nema potrebe. Jednako tako, upitan šta misli o ređenju žena, Patrijarh je odgovorio: »Mogu odmah reći da problem ređenja žena kao biskupa, svećenika i đakona ne postoji za pravoslavne Crkve, jer su one kroz svu svoju povijest imale i još uvijek imaju jasan stav koji nameću teološka razmišljanja. Ako naši teolozi raspravljaju danas o ovom problemu, to čine samo zbog sudjelovanja u ekumenskom dijalogu« (43—44). Potom je Patrijarh odgovarao na pitanja o đakonisama u Crkvi, o mjestu i ulozi žene u Ruskoj pravoslavnoj Crkvi, o monaštvu i svećeničkim zvanjima, o pobožnosti ruskog naroda, posebno prema svecima. Pravoslavni narodi Sovjetskog Saveza najviše štuju sv. Nikolu, sv. Barbaru, sv. mučenika Pantelija, sv. Jurja, sv. Vladimira i Olgu, sv. Sergeja Radonješkog itd. Odmah nakon ovoga slijede odgovori o štovanju i izradi ikona, o hodočašćima i hodočasničkim mjestima od kojih su, među sovjetskim pravoslavcima, u posebnoj časti Jeruzalem i monaška republika Atos u Grčkoj kao i nekoliko čudotvornih Gospinih slika u Sovjetskom Savezu, npr. ona Vladimirska. Patrijarh je zatim govorio o bogoslovijama svoje Crkve, o pravoslavnim crkvenim sredstvima informiranja, o poznatim pravoslavnim ruskim teolozima, od kojih je posebno istaknuo Florenškoga (1882—1943), te na koncu o katoličkim i protestantskim teolozima i njihovu utjecaju na rusku pravoslavnu teologiju.

U drugom dijelu *Veliki moderni upitnici* patrijarh odgovara na pitanja o pobačajima i razvodima brakova, o seksualnoj slobodi, o miru, razoružanju i nuklearnoj opasnosti, o ekološkim problemima svijeta i o mogućim genetskim manipulacijama. U svojim je odgovorima iznio uglavnom klasični kršćanski nauk o tim moralnim, socijalnim i religioznim problemima.

U trećem poglavlju, naslovljenom *Tisuću godina jednog naroda koji vjeruje*, patrijarh, na početku, evocira 988. godinu kao razlog ovogodišnjeg ruskog slavlja da bi se, potaknut pitanjima Alcestea Santinija, posebno zadržao na stanju trenutnih odnosa između države i Crkve. »Sa strane države, veli on, susrećemo razumijevanje i aktivnu pomoć«, misleći time na obljetnicu koja će se slaviti. Na samu proslavu, potvrdio je patrijarh, bit će pozvani predstavnici svih kršćanskih Crkava u svijetu.

Koncem drugog svjetskog rata na moskovsku patrijaršijsku stolicu došao je Aleksej koji se je zauzimao za »politiku suradnje« sa sovjetskom državom, što je i današnji patrijarh nastavio. Stoga je razumljivo zašto su izbjegnute one najosjetljivije teme s ovog područja: patnje i stradanja radi vjerskih i političkih uvjerenja, umorstva, zatvaranja, Sibir... Ima se dojam da talijanski komunistički novinar vješto izbjegava postavljanje nekih pitanja, koja bi nam realnije govorila o odnosima sovjetske države i Ruske pravoslavne Crkve. Čini se da ni patrijarhu nije bilo previše krivo što je govorio samo o odnosu religije i ateizma uopće, a ne o odnosu Ruske pravoslavne Crkve i današnje sovjetske države iako je Santini, istina vrlo oprezno, u jednom trenutku pokušao naći i tu temu (132—133).

U četvrtom poglavlju *Pastiri teških dana* patrijarh Pimen je, uglavnom na temelju svojih sjećanja, govorio o istaknutim osobama Ruske pravoslavne Crkve u ovom stoljeću: patrijaršima Tihonu, Sergeju i Alekseju, o nekolicini biskupa i posebno o metropolitu Nikodimu, poznatom ekumenskom radniku, koji je umro na rukama pape Ivana Pavla I. 1978. u Vatikanu.

Patrijarhov pogled u budućnost: ekumenizam

Peto, šesto i sedmo poglavlje ove knjige-razgovora posvećeni su ekumenskoj tematici te se može pretpostaviti da će pojedini njihovi dijelovi izazvati diskusiju. *Ekumenski dijalog* naslov je petog poglavlja u kojemu patrijarh govori o odnosima Ruske pravoslavne Crkve s drugim pravoslavnim Crkvama te, povezano s tim, o budućem svepravoslavnom crkvenom saboru o kojemu se oдавno piše i govori. »Htio bih još jednom istaknuti, naglasio je patrijarh, da se bez zajedništva u idejama, bez dogovora svih mjesnih pravoslavni Crkava o svim temama na dnevnom redu ne može govoriti o sazivu svepravoslavnog sabora« (177) koji bi trebao raspravljati o različitim pitanjima: kalendaru, zaprekama za sklapanje ženidbe, postu i njegovu današnjem značenju, odnosu pravoslavne Crkve prema ostalom dijelu kršćanstva, ekumenskom pokretu, socijalnom zauzimanju pravoslavlja, o dijaspori, o autokefaliji i autonomiji i o njihovu načinu proglašavanja.

Monaška republika na brdu Atosu u Grčkoj imat će svakako posebnu ulogu u pripremanju i samom odvijanju budućeg svepravoslavnog sabora iako je broj monaha tamo strašno opao. Tako su npr. nekad postojala vremena kad je ruski samostan svetog Pantelija na Atosu, u svim oblicima monaštva, imao i do 5.000 članova, a danas je u istom samostanu samo 20 monaha, od kojih su neki stari i bolesni.

Prikazavši ukratko odnose Ruske pravoslavne Crkve s protestantima, anglikancima i starokatolicima, patrijarh se posebno osvrnuo na suradnju njegove Crkve s takozvanim pretkalcedonskim Crkvama monofizitske i nestorijanske orijentacije koje i danas, iako često zaboravljene, postoje u zemljama Bliskog Istoka i Sjeverne Afrike. Nadalje, patrijarh misli da Svjetsko vijeće Crkava sa sjedištem u Ženevi, koje okuplja uglavnom sve kršćanske Crkve i crkvene zajednice, ima dvije glavne svrhe. Prva je kršćansko jedinstvo, a druga nastojanje oko postizanja općeg mira. Vezano uz ovo, Alceste Santini je pitao koji je odnos između ove vertikalne i horizontalne linije u crkvenom hodu, na što je patrijarh kazao: »Rasprave o takozvanoj horizontalnoj i vertikalnoj liniji, o njihovoj razlici ili većem uvažavanju, po mom mišljenju bez ikakva su razumskog temelja. Crkva je pozvana da služi spasenju ljudi i da ih vodi u kraljevstvo Božje. Ali, u isto vrijeme, ne može ostati nezainteresirana pred pojavama zla kao što su socijalna nepravda, napadački rat, iskorištavanje naroda, rasna diskriminacija, nepravda u raspodjeli materijalnih dobara i društvenih mogućnosti, ponižavanje ljudskog dostojanstva ili vladanje jednih nad drugima. Kršćani i Crkva moraju se boriti protiv tih pojava društvenoga zla ništa manje negoli protiv osobnih grijeha i ljudskog moralnog nesavršenstva.« I zato je, misli Pimen, potrebno kršćansko jedinstvo.

Prvi i treći Rim naslov je šestog poglavlja naše knjige. Na njegovih 39 stranica (194—232) govor je o ekumenskom dijalogu Ruske pravoslavne Crkve s Katoličkom Crkvom. Odmah na početku patrijarh veli da »je nemoguće u nekoliko riječi definirati odnose između naših dviju Crkava« jer je potrebno, prije toga, poznavati povijest njihovih odnosa kao i elemente koji utječu na njih.

Opisavši ukratko slijed i broj službenih susreta putem raznih komisija i delegacija te slanja ruskih pravoslavnih studenata, za vrijeme pape Pavla VI, na katolička i crkvena sveučilišta na Zapadu, patrijarh je govorio o Drugom vatikanskom saboru i njegovim plodovima koji nisu ostali samo u Katoličkoj Crkvi već su i te kako važni »i za cijelo kršćanstvo«. S posebnim poštovanjem je zatim govorio o papi Ivanu XXIII. i Pavlu VI. »koji je mnogo pridonio učvršćivanju naših bratskih veza« (195). Zanimljivo je npr. da je na pitanje što zamjera Saboru patrijarh odgovorio samo to da mu nije pravo što su se na Saboru »koji put očitovali protusovjetski i protusocijalistički stavovi« (204).

Papin primat i nezabludivost rimskog biskupa bile su slijedeće teme ovog razgovora. »Ustvari, kazao je Pimen, vjerska istina o papinoj nepogrešivosti

i općem primatu rimskog biskupa, koju je proglasio Prvi vatikanski a ponovno potvrdio i Drugi vatikanski sabor, predstavlja glavnu zapreku u sadašnjem dijalogu pravoslavne i rimokatoličke Crkve jer ovdje vidimo dva različita poimanja ekleziologije« (208). »Ako bi se, nastavlja on, pravoslavna i katolička Crkva sada ujedinile, svi bismo mi prihvatili rimskog papu — kao što je to bilo u nepodijeljenoj Crkvi prvog tisućljeća — kao prvoga među jednakim primatima mjesnih Crkava« (210). Ujedno, patrijarh upravo to smatra rješenjem ekumenskog problema s obzirom na papin primat u Crkvi.

Što se pak papine nepogrešivosti tiče, veli on da »ukratko možemo ustvrditi da nauk Crkve može odrediti i nepogrešivo proglasiti samo onaj tko posjeduje ovaj nauk, odnosno samo Crkva jer je samo Crkva 'stup i podloga istine' (1 Tim 3, 15), 'punina onoga, koji ispunja sve u svima' (Ef 1, 23)« (212). Dosljedno tome, za patrijarha čak »ni sabor svih biskupa Crkve nije nepogrešivi organ« već ima ovlast izražavati vjerski nauk samo u zajedništvu s Crkvom, a o autentičnosti nekog sabora sud donosi samo cijeli narod Božji svojim naknadnim prihvaćanjem, odobravanjem ili neodobravanjem, pa tako saborske definicije imaju samo »uvjetnu vrijednost«.

Posebno teški problem u odnosima pravoslavlja i katolicizma predstavljaju katoličke Crkve istočnog obreda, koje su se tijekom povijesti ujedinjavale s Katoličkom Crkvom, a kojima pravoslavlje, posebno ovo rusko, nijeće pravo na opstojnost. Sam patrijarh Pimen njihovo postojanje smatra »nedopustivim« (217) te time još jednom potvrđuje da odobrava akte lažnih sinoda iz 1946. i 1949. kojima je, pod pritiskom staljinova terora i s bagoslovom ruskog pravoslavnog patrijarhata, u Sovjetskom Savezu službeno dokinuta Ukrajinska katolička Crkva istočnog obreda te silom pripojena Ruskoj pravoslavnoj Crkvi. Iako je ovaj čin naišao na opću osudu, te unatoč tome što se i u Sovjetskom Savezu čuje pokoji drugačiji pravoslavni glas, od onda pa do danas ovaj dio Katoličke Crkve prisilno živi u ilegali te su — i vjernici, i svećenici, i biskupi — ako samo pokušaju očitovati svoju katoličku pripadnost izvrgnuti strašnim progonima. Ali za patrijarha ovaj dekretirani nestanak Ukrajinske katoličke Crkve, na žalost, nije zločin. Nije to čak ni unijatatizam u obrnutom smjeru već samo (smiješno!) reakcija ukrajinskog naroda na navodnu suradnju ukrajinske grkokatoličke hijerarhije s njemačkim fašističkim okupatorom sovjetske domovine za vrijeme drugog svjetskog rata. Tako se tek u poratnim godinama, prema patrijarhovim riječima, ostvarila navodno stoljetna želja ovih kršćana da ponovno postanu pravoslavci. Ne bi se reklo da mu je drag papa Ivan Pavao II. koji je u više navrata spominjao ovaj problem. Neke papine izjave »o problemima koji zanimaju naše Crkve ne izgledaju sretne« (220), veli Pimen. S druge pak strane, iako uz neke rezerve, patrijarh smatra pozitivnim papine enciklike *Dominum et Vivificantem* i *Slavorum apostoli*, a glasove o eventualnom dolasku današnjeg pape u Sovjetski Savez drži »realno neutemeljenima« jer bi se prije takvog posjeta »morali stvoriti optimalni uvjeti kao i određeni odnosi među nama« (227).

U poglavlju *Međucrkvjeni dijalog u Sovjetskom Savezu*, kojim je zaključena ova knjiga, patrijarh je odgovorio na nekoliko pitanja o odnosima njegove Crkve s različitim Crkvama koje postoje u SSSR-u, te s muslimanima, budistima i židovima, nazvavši te odnose autentično ekumenskim i utemeljenim na principima široke tolerancije i uzajamnog poštovanja.

***

U zaključku bismo, pri sustavnoj kritičkoj analizi, mogli postaviti mnogo pitanja i novinaru, i patrijarhu, i katoličkom izdavaču. Zanimalo bi nas najviše čuti zašto je Santini olako zaobilazio neka važna pitanja, odnosno zašto nije poticao patrijarha da mu na neka potpuniye odgovori. No, bilo kako bilo, valja priznati da je Alceste Santini napravio pravi novinarski podvig. Došao je do moskovskog patrijarha, koji je punih 70 godina Zapadu izgledao neuhvatljiv, a patrijarh mu je darovao dosta sati svoga vremena i strpljivo odgovarao na njegova pitanja. Što se pak patrijarhovitih odgovora tiče,

valja kazati da su redovito sricani vrlo mudro iako su ponekad necjeloviti. Ali, patrijarh vjerojatno zna zašto je tako postupio jer, iako hod između šutnje i govora zaista nije nimalo lagan, nemamo razloga za pretpostavku da ga patrijarh Pimen nije dobro izučio, pa stoga njegove odgovore prihvaćamo kao ono najviše što nam je mogao dati.

Unatoč tome, ipak mu ne možemo priznati potpunu logičnu dosljednost — o moralu ovdje nećemo — te stoga njemu i njegovim istomišljenicima postavljamo pitanje: zašto na problem ukrajinskih katolika — kojih danas ima oko 5 milijuna u Sovjetskom Savezu a, jer su na to prisiljeni, imaju samo tajne biskupe i tajne svećenike iako pokazuju i javno traže da im se omogući da postoje i djeluju kao katolici — ne primijeni ono što je sam patrijarh rekao na 232. stranici: »Povijest poznaje ne mali broj žalosnih primjera, veli on, kad su hijerarhijski poglavari i teolozi bili postigli malo jedinstva, kad su potpisivane teološke formule sporazuma i dokumenti o ponovnoj uspostavi euharistijskog zajedništva, a ustvari to nije vodilo ni u što drugo nego u poteškoće i sukobe budući da ih narod Božji, same Crkve nisu prihvaćale jer nije bilo postignuto stvarno jedinstvo u vjeri jednostavnih vjernika.«

Ako je i vjera jednostavnih vjernika jedan od kriterija crkvene pravovjernosti, a pravoslavlje drži da je to točno, onda bi patrijarh morao biti prvi koji će Ukrajincima priznati pravo da stvarno budu ono što žele, tj. katolici istočnog obreda, i da ih nitko u tome ne ometa jer samo to traže ukrajinski jednostavni vjernici.

KOLIKO JE POSLANICA PAVAO ZAPRAVO NAPISAO?

Ilija Čabraja

Izdavačka kuća Herder objavila je u džepnom formatu niz od tri knjižice pod naslovom: »Paulus — neu gesehen«. Autor je novozavjetni egzegeta Rudolf Pesch, koji pokušava »nanovo« dati odgovor na pitanje *jedinstvenosti* Pavlovih poslanica. Pesch ne pronalazi do sada nepoznate stare rukopise i fragmente, nego raščlambom svakog pojedinog spisa dolazi do zaključka da se u Pavlovim poslanicama krije zapravo *više poslanica*. Pri tome se autor služi publicističkim načinom izlaganja. Pogledajmo svaku od tih knjižica kako bi smo procijenili njihovu vrijednost u današnjoj egzegezi.

1. Rudolf Pesch, *Die Entdeckung des ältesten Paulus-Briefes. Die Briefe an die Gemeinde der Thessalonicher* (Herder-bücherei Bd. 1167), Freiburg, 1984.

Prva Solunjanima je smatrana kao najstariji dokument novozavjetnih kanonskih knjiga, međutim R. Pesch mili da to »nije više niti najstarije Pavlovo pismo niti najstariji novozavjetni spis. Jer 1. Solunjanima, to ćemo pokazati, jest kompozicija pisama u kojoj su obadva najstarija apostolova pisma zajedno spojena tek nakon njegove smrti, kad se išlo za tim, da se njegova pisma saberu i objave« (str. 8). Pesch rekonstruirao tu poslanicu i pronalazi u njoj dublete, kao npr. zahvale, opomene i završetak pisma. To mu pomaže da u spisu otkrije dva samostalna pisma: jedno starije i jedno mlađe. Starije bi bilo pismo iz Atene i sačuvano je u slijedećim odlomcima: zahvala (2, 13—16), pogled unazad na djelovanje u Solunu (2, 1—12), slanje Timoteja (2, 17—3, 5), opomena (4, 1—8) i završetak (3, 11—13). Drugo, mlađe pismo, poslano je iz Korinta: preskript (1, 1), zahvala i pogled unazad na djelovanje u Solunu (1, 2—10), povratak Timoteja (3, 6—10), o bratskoj ljubavi (4,